

MARCH 10, 2024 | TEHRAN

۲۰ اسفند ۱۴۰۲
محل برگزاری: تهران

اولین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های مدیریت، تعلیم و تربیت در آموزش و پرورش

نقش بازی و تاثیر آن بر تربیت

محمد صادق رحیمی کوبائی

دانشجوی کارشناسی پیوسته آموزش کار و فناوری، دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید باهنر اصفهان

Sadeghrahimi138100@gmail.com

علیرضا عابدینی

دانشجوی کارشناسی پیوسته آموزش کار و فناوری، دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید باهنر اصفهان

Alirezaabedini429@gmail.com

سید محمد حسین علوی

مدرس دانشگاه فرهنگیان، پردیس شهید باهنر اصفهان

smhossein.alavi@gmail.com

چکیده

هدف از انجام این پژوهش، مروری بر تاثیر بازی بر روی کودکان و نوجوانان است، این تاثیر در حوزه‌های روانشناختی، هوش هیجانی، آموزش، خلاقیت و برخی دیگر از حوزه‌های مرتبط بررسی شده است.

بازی از نیازهای اساسی و به عنوان یکی از مهم‌ترین فعالیت‌ها برای کودکان محسوب می‌شود. کودکان از طریق بازی می‌توانند تمایلات خود را آشکار نموده و تخلیه روانی شوند؛ بازی نقش مهمی در پرورش خلاقیت، رشد اجتماعی و آموزش را ایفا می‌کند. بنابراین یافته‌های یاد شده مقاله پیش رو سعی بر تبیین تاثیر بازی بر ابعاد مختلف وجودی کودکان و نوجوانان دارد.

کلمات کلیدی: تاثیر بازی، رشد اجتماعی، پرورش خلاقیت، آموزش

مقدمه

بازی اولین رفتار حرکتی است که کودکان علاقه دارند به آن بپردازند. از طریق بازی می‌توان به صورت آموزش غیرمستقیم به بسیاری از اهداف اساسی تربیتی و رشدی رسید. از آنجایی که قابلیت‌های بالای حرکتی و جسمانی و اجرای روان و زیبای مهارت‌های پیچیده در نوجوانی و جوانی ناشی از انجام درست و به موقع بازی‌های دبستان می‌باشد، انجام اینگونه فعالیت‌ها منجر به رشد حرکتی بهینه و مهارت‌های بنیادی مطلوب در کودکان می‌شود، که این امر نشان دهنده‌ی رابطه‌ی تنگاتنگ و متقابل میان بازی و رشد مهارت‌های مختلف است. (بغدادی و پورآقایی اردکانی، ۱۳۹۶)

با انجام بازی، کودک می‌تواند کلمات جدید، تجربه‌های جدید و نیازهای جدید یاد بگیرد. بازی فقط وسیله سرگرم کننده نیست، بازی رسانه‌ای است که کودکان را با کامپیوتر و... آشنا می‌کند. (Kumar, 2020).

بسیاری از روان‌شناسان معتقدند در سنین کودکی، یادگیری از طریق بازی آزاد انجام می‌گیرد. بازی برای رشد سالم کودکان اهمیت حیاتی دارد. از دیدگاه رشد، بازی مزایای فیزیکی، عاطفی و شناختی فراوانی را ارائه می‌دهد. بازی اجازه می‌دهد تا کودکان و نوجوانان مهارت‌های حرکتی خود را تجربه کنند، تجربیات خود را با رفتارهای اجتماعی و تجربی، شبیه‌سازی زمین‌های جایگزین، و پیامدهای مثبت و منفی مختلف رفتار خود را در یک محیط امن و جذاب دریابند. (عابدی و تکتیم، ۱۳۹۹)

2

رشد اجتماعی کودکان، به عنوان یکی از مهم‌ترین عواملی که برای رشد سالم و موفقیت آنها در زندگی بعدی اهمیت دارد، همواره مورد توجه پژوهشگران و متخصصان رشد کودکان قرار گرفته است. بازی‌های کودکان، به عنوان یکی از عوامل مؤثر در رشد و توسعه کودکان، اهمیت بسزایی دارد. به طور کلی، بازی در کودکان، به عنوان یک ابزار مهم برای تقویت مهارت‌های اجتماعی، تقویت خالقیت و همچنین تقویت حافظه، تمرکز و توجه به شمار می‌رود. بازی در کودکان، به عنوان یک محیط آموزشی غیررسمی، به آنها امکان می‌دهد که مهارت‌های اجتماعی خود را بهبود بخشند. برای مثال، بازی در گروه، به کودکان کمک می‌کند تا با دیگران بهتر ارتباط برقرار کنند، با دیگران همکاری کنند و به صورت گروهی به موفقیت برسند. همچنین، بازی‌های کودکان می‌توانند به آنها کمک کنند تا با خودکنترلی و مشارکت در بازی‌های گروهی، مهارت‌های اجتماعی خود را بهبود بخشند و به عنوان یک عضو موثر در جامعه فعالیت کنند. (گلایی و همکاران، ۱۴۰۲)

بازی

بازی عبارت است از فعالیتی که بدون وجود نیروی خارجی زور و اجبار و کاملاً اختیاری و بدون هدف و منظور خاصی انجام می‌دهیم به طوری که انجام آن سبب آرامش و لذت گردد. انسان از نظر زیستی نیاز به جنبش و حرکت دارد و بازی جزء مهم این جنبش و حرکت است. (گلایی و همکاران، ۱۴۰۲)

وسایل و ادوات بازی کودک که در طبقه بندی‌های مختلف همچون اسباب بازی‌های فکری، مهارتی، سرگرمی و ورزشی جای می‌گیرند. انسان برای رشد ذهنی و اجتماعی خود نیاز به تفکر دارد و بازی خمیر مایه تفکر است. بازی بهترین وسیله برای بیان خود و ابراز وجود است و از مهم‌ترین شیوه‌های درمانی روانکاوان بوده که در ابداع و کاربرد تکنیک‌های آن سهم بسزایی داشته‌اند. (گلایی و همکاران، ۱۴۰۲)

در دنیای امروز بازی نوعی از بیان خواسته‌های درونی کودک است و در واقع می‌توان گفت محتوای بازی انتخابی کودکان اغلب انعکاسی از خواسته درونی آنهاست. کودک سعی می‌کند تا مشکلات عاطفی و روانی خود را در بازی منعکس کند و سپس راه‌حلی برای غلبه در آنها دریابد. (گلایی و همکاران، ۱۴۰۲)

کودک در بازی‌های خود به عنوان وسیله‌های طبیعی، عواطف و احساسات، ترس‌ها و تردیدهای خود را بیان می‌دارد. بیان حالت درونی خود وسیله‌های برای برقراری ارتباط واقعی کودک با دنیای بیرونی است. کودک از طریق بازی مهر و علاقه و خشم و کین، تنش‌ها، ناکامی‌ها، ناامنی‌ها، ترس‌ها، آشفتگی‌های خود را به نمایش می‌گذارد و از این طریق به نوعی آرامش عاطفی دست می‌یابد. (گلایی و همکاران، ۱۴۰۲)

جنبه‌های ارگانیک، آموزشی و درمانی بازی

کودکان پیش دبستانی بیشتر از راه حواس و یا بهتر بگوییم، توسط ارگانیک خود یاد می‌گیرند نه از راه تفکر منطقی. هرچند حواس مبنای فیزیولوژیک دارند، اما بازی باعث گسترش آنها می‌شود. در واقع، بازی برد حواس را افزایش می‌دهد و کودک توسط حواس ارگانیک خود جهان خارج را می‌شناسد. به همین دلیل می‌توان بر این باور بود که بازی بهترین مربی کودک به حساب می‌رود. کل ارگانیک کودک، زبان عاطفی اوست و این زبان هرگز دروغ نمی‌گوید. اگر گرسنه است یا تشنه، اگر خسته است و نیاز به خواب دارد و چنانچه از چیزی یا کسی خوشش نیاید، این ارگانیک صادقانه حقیقت را بر زبان می‌آورد. (قاسم قاضی، ۱۳۷۰)

اما بازی درمانی را می‌توان مجموعه نگرش‌هایی تلقی کرد که کودکان ضمن آن می‌توانند به شیوه دلخواه خود، با آزادی کافی به آشکارسازی کامل خویشتن خود بپردازد، به طوری که سرانجام بتوانند توسط بینش عاطفی به احساس ایمنی، احساس شایستگی و احساس ارزش دست پیدا کنند. (قاسم قاضی، ۱۳۷۰)

می‌دانیم در مهد کودک‌ها، کلاس‌های کودکستانی و آمادگی می‌باید تا آنجا که ممکن است از آموزش مستقیم پرهیز شود و همه فعالیت‌های کودکان به گونه‌ای غیر مستقیم تحقق یابند، بازی خود مثال بارز فعالیت‌های غیر مستقیم است. چنانچه آموزش‌های مختلف را بتوانیم ماهرانه در قالب بازی‌های گوناگون مناسب و مورد پسند کودکان درآوریم، به آموزش غیرمستقیم دلخواه دست خواهیم یافت و کودکان مهارت‌های مورد نظر را خواهند آموخت. (قاسم قاضی، ۱۳۷۰)

ارتباط بازی و رشد توانایی‌های کودک

بازی زندگی کودک است و کودک با بازی می‌آموزد، بزرگ می‌شود، تجربه می‌کند، اشتباه می‌کند، نوآوری می‌کند و سرانجام زندگی می‌کند. برای کودکان بازی ارزش روانی ویژه‌ای دارد و زندگی کودکان محسوب می‌شود. بازی‌ها با فعالیت‌های ذهنی و حتی عاطفی همراه هستند. رشد و تقویت مراکز نیروهای حرکتی، ذهنی بینایی و شنوایی از طریق بازی فراهم می‌آید. (عابدی و تکتتم، ۱۳۹۹)

انگیزه‌های بازی محرک نیرومندی است تا کودک اعضای مختلف، نیروی تفکر و تعقل و حواس خود را به کار اندازد و از این رهگذر موجب رشد و تقویت دستگاه‌های مختلف بدن خود را فراهم آورد. (عابدی و تکتتم، ۱۳۹۹)

فعالیت بازی برای رشد ذهنی کودک با ارزش است و در بازی نقش بازیسازی شکل می‌گیرد و به سرعت در حال گسترش تمام عوامل ذهنی و ویژگی‌های شخصیت کودک شامل توجه داوطلبانه و رفتار، حافظه، انگیزش و غیره است. (عابدی و تکتتم، ۱۳۹۹)

انواع بازی

بازی‌ها، با توجه به محتوای آنها و تمایلات و گرایش‌های کودک که از اوضاع و احوال درونی او سرچشمه گرفته است، براساس نگرش و دیدگاهی که نظریه پردازان روان‌شناسی نسبت به کودک دارند، به انواع گوناگونی تقسیم می‌شوند. (خانمحمدی و همکاران، ۱۴۰۲)

بازی های جسمی: از قدیمی ترین نوع بازی هاست. هم به صورت انفرادی و هم به صورت گروهی انجام می شود و برای مصرف انرژی اضافی بدن و نجات یافتن از خستگی و کسالت بسیار مفید است و رفتارهای نا آرام و پرخاشگری توأم با عصبانیت کودک را کاهش می دهد. (خانمحمدی و همکاران، ۱۴۰۲)

بازی های تقلیدی: کودک به تقلید نقش هایی می پردازد که آنها را باور کرده است. معمولاً، بهترین شخصیت ها برای شروع ایفای نقش، والدین، برادران، خواهران و دوستان هستند. کودک از ایفای نقش آنان لذت برده و تجربه کسب می کند. در دوره دبستان بیشتر نقش معلمان را تقلید می کند، در حالی که در دوره نوجوانی از تقلید رفتار بزرگسالان دوری می کند و به تقلید رفتار همسالان می پردازد که این خود آغازی است برای هماهنگی و همسو شدن با گروه های اجتماعی و ایفای نقش های واقعی زندگی. کودک در تقلید از بزرگترها از لباس و وسایل مخصوص آنها نیز استفاده می کند. (خانمحمدی و همکاران، ۱۴۰۲)

بازی های نمایشی: در بازی های نمایشی کودک به رفتار در آوردن یک احساس تفکر یا نگارش ویژه را با استفاده از حرکات و حالات بدنی، بدست می آورد. این مفهوم عملی و نظری کاربرد مهمی در تعلیم و تربیت دارد. کودکان بیشتر نیاز دارند که واکنش ها و نیازهای خود را عملی سازند تا این که فقط در مورد آنها حرف بزنند. در بازی های نمایشی برقراری ارتباط کلامی و غیر کلامی؛ نشان دادن کنش و واکنش؛ کشف راه حل ها؛ ایجاد شور و نشاط و لذت؛ افزایش دانش؛ تقویت مهارت های جسمی و ذهنی؛ کسب تمرکز؛ حل مساله؛ تعامل گروهی؛ رعایت قوانین بازی؛ همکاری گروهی؛ مسئولیت پذیری امکان می شود. (خانمحمدی و همکاران، ۱۴۰۲)

4

بازی های نمادی: زمانی که کودک دستیابی به ابزار و وسایل مورد نیاز خود را غیرممکن می بیند، نیازها و آرزوهای خود را با استفاده از وسایل نمادین و از طریق بازی بیان می کند. برای مثال بر تکه ای چوب سوار شده، این طرف و آن طرف می رود، مانند این که سوار بر اسبی شده و آن را هدایت می کند. این نوع بازی ها یکی از بهترین شیوه های بازی درمانی محسوب می شوند. (خانمحمدی و همکاران، ۱۴۰۲)

بازی های آموزشی: مهم ترین وسیله آموزش کودک، استفاده از وسایل بازی مناسب است، مانند مکعب های چوبی که کودک با جور کردن و دسته بندی کردن آنها می تواند با مسائل اساسی اما ساده و آسان ریاضی آشنا شود. از خانه کوچک اسباب بازی برای آشنا کردن کودک با واقعیت های موجود زندگی می توان استفاده کرد. بازی های آموزشی موجب تقویت حواس و رشد قوای ذهنی و اجتماعی کودک می شوند، به شرط آن که سعی کنیم کنترل اصلی بازی در اختیار کودک باشد و جهت و مسیر آن را او تعیین کند. (خانمحمدی و همکاران، ۱۴۰۲)

بازی های خلاقیتی: کودک از طریق به وجود آوردن چیزی، عقاید و احساساتش را اظهار می کند، مانند نقاشی، موسیقی، خمیربازی، شن بازی و یا استفاده از لغات که او را قادر می سازد تا در آینده داستان شعر و نمایشنامه بنویسد. (خانمحمدی و همکاران، ۱۴۰۲)

نتیجه گیری

بازی به طور کلی زندگی کودکان و نوجوانان محسوب می گردد. امروزه بازی نقش مهمی در رشد صحیح، تربیت درست، منش و رشد اجتماعی کودکان و نوجوانان دارد. بازی جنبه های مختلفی دارد، مانند: جنبه های روانی که شامل رشد اجتماعی و شکل گیری شخصیت است. مورد بعدی جنبه های درمانی که شامل رشد صحیح اخلاقیات، تقویت بدن، همچنین برطرف کردن برخی از ایرادهای رفتاری مانند خجالت و امثال آن است. بازی ها براساس تقسیم بندی روانشناسان برجسته به گونه های ذکر شده تقسیم بندی می شوند.

بازی‌های جسمی: بازی‌های جسمی که از قدیمی‌ترین نوع بازی‌ها به‌شمار می‌آیند به بازی‌هایی گفته می‌شود که در آن جسم و تقویت عضلات اساس می‌باشد.

بازی‌های تقلیدی: بازی‌های تقلیدی در رشد کودکان نقشی مهم دارند. کودکان نیازمند فرصت‌هایی هستند تا خود را، مثل بزرگترهایی که می‌شناسند، بیارآیند.

بازی‌های نمایشی: کودکان عاشق وانمود کردن هستند و بازی‌های نمایشی برای آن‌ها منبع الهام و خلاقیت است.

بازی‌های نمادی: در این نوع واقعیت‌ها تغییر شکل می‌یابند. اشیایی که وجود ندارند به وسیله اشیای دیگر به نمایش در می‌آیند.

بازی‌های آموزشی: بازی‌های آموزشی وسایل مفیدی هستند که ضمن برطرف کردن نیاز کودکان به بازی، توانایی‌های فکری و ذهنی آن‌ها را نیز تقویت می‌کند.

بازی‌های خلاقیتی: بازی‌های خلاق، به کودک فرصت می‌دهد تا برای حل مسائل، از قوه تخیل و خلاقیت خود استفاده نماید، آن را رشد دهد و تقویت کند.

بنابراین طبق گفته‌های بالا می‌توان بازی را میدانی برای تقویت تمامی جنبه‌های انسانی از جمله روحی و جسمی دانست. بازی درواقع آزمایشگاهی برای شکوفایی شخصیت و مهارت‌های فردی و اجتماعی یک انسان نوپا است.

منابع

بغدادی، معین نجم زاده؛ پورآقایی اردکانی، زهرا. "تأثیر بازی لیوان چینی بر مهارت‌های ادراکی - حرکتی کودکان دبستانی هشت تا نه سال". مجله رفتار حرکتی، ۱۳۹۶، شماره ۲۹، ص ۷۱-۸۴.

عابدی، شیما؛ حنایی، تکتیم. "تحلیل تأثیر نقش بازی در مشارکت پذیری کودکان در فضای شهری"، مجله پژوهش‌های تربیتی، ۱۳۹۹، شماره ۴۰، ص ۴۷-۷۳.

گلایی، مهدی و همکاران. "اهمیت و تاثیر بازی و نقش معلم در رشد اجتماعی و کاهش اضطراب کودکان"، تهران، پردیس شهید مفتح شهری، ۱۴۰۲.

قاضی، قاسم. "اهمیت بازی در آموزش و پرورش پیش دبستانی"، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۰

خانمحمدی، عالمه و همکاران. "بررسی تأثیر بازی بر هوش هیجانی و یادگیری دانش‌آموزان"، مجله پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، ۱۴۰۲، شماره ۶۱، ص ۱۴۳-۱۵۹.

T. Rosyati et al, "Effects of Games and How Parents Overcome Addiction to Children," *Journal of Critical Reviews*, vol. ۷, no. ۱, ۲۰۲۰.